

Vi-skogen

- där träd växer växer människor

2008-05-16
Maria Sollenborn
Afrikalinjen 07/08
Birka folkhögskola

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	2
SUMMARY	3
BAKGRUND	4
SYFTE	4
METOD	4
RESULTAT	5
Vi-skogens utveckling från start till idag	5
Hur arbetar Vi-skogen idag	7
<i>Agroforestry</i>	8
<i>Kvinnor och barn i centrum</i>	9
<i>Spar- och lånegrupper</i>	10
Vi-skogen i framtiden	10
DISKUSSION	12
KÄLLFÖRTECKNING	15

SAMMANFATTNING

Grunden till vårt liv här på jorden är träd och växter som producerar syre och näring till jorden och mat till oss människor. Utan detta skulle vi inte kunna leva och detta är något som Vi-skogen tar fasta på och arbetar med i deras strävan efter ett grönt bälte runt Victoriasjön. Syftet med det här arbetet är att öka medvetenheten och förståelsen av problemen med jorderosion i Östafrika och även ge en bild av Vi-skogens arbete mot detta. Arbetet har skrivits utifrån information upplevd under en vecka på Vi-skogsprojektet i Mwanza i Tanzania i februari samt från litteratur och källor på Internet. Vi-skogen är ett från grunden svenskt projekt som i år firar 25-årsjubileum. Allt började 1983 då Sten Lundgren, en anställd på tidningen Vi, varit i Kenya och sett problemen med jorderosion som fanns där. Han skrev efter den resan en artikel i tidningen om vad han sett och uppmanade läsarna att skänka pengar till en insamling som tidningen startat under parollen ”dränk ingen i blommor, ge en skog istället”. Insamlingen syftade till att stödja en lokal organisation på plats i Kenya som arbetade med trädplantering och arbetade för att stoppa ökenspridningen. Gensvaret från läsarna blev stort och pengarna som rullade in slussades efter hand ner till Kenya. Vi-skogen arbetade till en början med plantskolor som drev upp trädplantor som delades ut till omkringboende bönder. Resultatet var efter en utvärdering blandat. Förvisso hade man grönskande plantskolor men kontakten med lokalbefolkningen var dålig. Omorganisationer skedde och satsningar gjordes till en början på att öka antalet plantskolor och även på att få med lokalbefolkningen redan från grunden. Då Vi-skogen växte och man kände att det var dags att driva projektet i egen regi blev organisationen fristående år 1987. Plantskolorna avvecklades med tiden och man övergick istället till fröutdelning tillsammans med rådgivning för att öka kunskaperna och böndernas engagemang i processen. Rådgivning blir efter hand tillsammans med införande av agroforestrymetoden några av grundstenarna i Vi-skogens arbete idag. Under början av 1990-talet och framåt sprider Vi-skogen ut sig och finns idag på sju systerprojekt runt Victoriasjön i fyra olika länder där man når ca 1 200 000 människor. Stora viktiga frågor som Vi-skogen arbetar med idag är miljö och klimatfrågor som hotar Östafrika nu och framåt, bränsleförbrukning, att stärka kvinnors och barns roll, spar- och lånegrupper som ger möjlighet även till fattiga kvinnor och män att göra inköp till gårdar och stärka sin ekonomi samt arbetet mot hiv/aids. Viktigt i samtliga inriktningar är arbetet nedifrån och upp i nära kontakt med lokalbefolkningen och detta är något som Vi-skogen lyckas bra med. I de möten som jag deltog i verkade bönder och rådgivare kunna samtala på en gemensam nivå, utbyta tankar och idéer som ledde till produktivitet och inte bestämmande över bonden. En viktig utmaning som man kämpar med är att få bönderna att inse att det de arbetar med är ett yrke. Förnekande av det leder till att de inte är villiga att satsa och inte heller se till sina rättigheter, vilket i längden gör att de inte vill engagera sig och driva några större odlingar. En åtgärd mot detta är information och stärkande av böndernas tro på sig själva, men mycket finns kvar att göra. Problematik ligger också i svårigheten att engagera nya bönder. Kvinnor är ofta mer benägna än män, kanske för att de i större utsträckning ser fördelarna med ökade skördar. Traditionerna i odlingar är stark och det är inte självskrivet att bara för att man ser att en granne lyckats odlingsmässigt och ekonomiskt att man hoppar på själv. Det är viktigt att visa på de vinster som det ger och att bönderna själva arbetar som ambassadörer för projektet. Det kortsiktiga tänkandet är en verklighet i dagens Tanzania och det återspeglar sig för Vi-skogen genom att bönderna fokuserar på pengainkomst och mat för dagen istället för att se ett år framåt med ökade odlingar och inkomster som i längden blir större och ger bättre hälsa och liv för familjen. Även här är information och goda exempel viktiga för att ändra inställningar och attityder. Självklart finns det i Vi-skogen precis som i alla projekt svårigheter som man måste hantera, men i det stora hela tycker jag att Vi-skogen gör ett väldigt bra jobb och jag stödjer fullständigt deras arbete!

SUMMARY

The basic of our living here on earth is trees and plants that produce oxygen and nutrition to the soil and food to us humans. Without this we wouldn't be able to live and this is something that the Vi project takes for a fact and works with in their struggle for a green belt around Lake Victoria. The purpose of this essay is to increase the awareness and understanding of the problems with soil erosion in Eastern Africa and also to give a picture of the Vi projects work against this. The facts in the essay are based on information heard and experienced during a week on the Vi project in Mwanza, Tanzania in February and also from books and web pages on the Internet. The Vi project is from the beginning a Swedish project and during this year it celebrates its 25th anniversary. It all started in 1983 when Sten Lundgren, an employee on the newspaper Vi, had been on a trip to Kenya and seen the problems with soil erosion. After the trip he wrote an article about what he had seen and urged the readers to give money to a fund started by the newspaper under the headline "don't drown anyone in flowers, give a forest instead". The funds aim was to support a local organisation on spot in Kenya that worked with tree planting and to halt desertification. The response from the readers was high over expectations and the money that came in was transferred down to Kenya. The Vi project worked in the beginning with plant schools that grew tree plants which were handed out to nearby farmers. The result seen after an evaluation was mixed. The plant schools were flourishing but the contact with the local people was poor. Reorganizations were made and also investments, at the beginning to increase the amount of plant schools and to get the local people engaged from the start. As the Vi project grew bigger the decision was made in 1987 to make the organisation an NGO. The plant schools were closed down one by one and the organisation changed to give out seeds together with consultation instead, this to increase the knowledge and the farmers engagement in the process. In the Vi project today consultation and the later introduced agroforestry forms two of the basic ways of working in the project. In the beginning of the 1990s and later on the Vi project spread and is today present on seven different project areas around Lake Victoria in four different countries. The project reaches out to approximately 1 200 000 people. Big important questions on the agenda for the Vi project now is environmental- and climate issues which are threatening East Africa, fuel consumption, to strengthen women and children, financial services which gives the opportunity for poor women and men to strengthen their economy and to work against hiv/AIDS. Important in all these areas is to start the work from the ground together with the local people and this is something that the Vi project succeeds in. In the meetings where I participated the farmers and consultants seemed to be able to speak on the same level, exchange thoughts and ideas that lead to productivity rather than the consultant deciding for the farmer. An important challenge for the project today is to get the farmers to realise that farming is a profession. The denial of their work leads to the consequences that they are not willing to invest money or see their rights. In the long run this makes the farmer less engaged and not willing to increase his lands. One step against this is to raise the farmers belief in themselves. There is also a challenge in recruiting new farmers. Women are often more interested than men, maybe because they, to a bigger extent, see the profits with an increased harvest. The traditions in the farming are strong and if a neighbour does well with their harvest it doesn't automatically mean that other people follows their new way. It is important to show the profits given and that the engaged farmers work as ambassadors for the project. The short-term thinking is a reality in Tanzania today and a distinct example of this is the farmers focus on earning money and food for the day instead of seeing a year ahead with increased harvests and incomes. This would in the long run give the family a better health and life. Also in this case information and good examples are important to change opinions and attitudes. Of course the Vi project, as all other projects, have difficulties to handle, but in the whole I think that the Vi project does a very good work and I fully support them!

BAKGRUND

Utan träd och växter som producerar syre, näring till jorden och mat till oss människor skulle vi inte kunna leva här på vår jord. Eller som Vi-skogen så utmärkt uttrycker det "Där träd växer växer människor"! Det är en av grundprinciperna här på jorden som vi måste ta fasta på och jobba med och det gör Vi-skogen bl.a. genom kunskapsspridning om agroforestry det vill säga samplantering av träd och grödor runt Victoriasjön i Afrika. Jag har alltid varit intresserad av natur och miljö och hur vi på ett bra och effektivt sätt ska kunna använda oss av naturens resurser för att kunna försörja så många människor som möjligt med mat och inkomst. Detta är en utmaning i stora delar av världen och inte minst i Afrika som är en kontinent som jag jämt varit nyfiken på. Med bakgrund av mina intressen flyttade jag hösten 2007 till Östersund och började på Afrikalinjen på Birka folkhögskola. Där studerade jag och min klass ett halvår om Afrika och Östafrika, dess kultur, historia och konflikter. Vi har även studerat mycket miljö, bistånds- och globaliseringsfrågor. Allt detta för att förbereda oss för den 10 veckor långa studieresa till Tanzania som vi gjorde i januari-april 2008. Där besökte vi olika projekt och organisationer som intresserade oss och följde med i och studerade deras verksamhet. Ett av de projekt som jag under en vecka besökte, tillsammans med två klasskompisar, var Vi-skogen i Mwanza i västra Tanzania.

SYFTE

Syftet med detta arbete om Vi-skogen är att uppnå en ökad medvetenhet om problemen med jorderosion och näringsfattiga jordar i Afrika och vilka problem det kan leda till för människan och samhället, samt självklart också en ökad kunskap om lösningar på dessa problem. Detta arbete försöker ge en bild av organisationen Vi-skogen, hur den fungerar, dess mål och tillvägagångssätt och vad de under de 25 år som de funnits har åstadkommit runt Victoriasjön. Ökad medvetenhet om detta kan förhoppningsvis ge ökad förståelse i varför insatser som denna är viktig och vad vi kan bidra med.

METOD

Materialet till denna rapport grundar sig främst på egna upplevelser och fakta hämtad från Internet och litteratur. Egna upplevelser är hämtade från den vecka i februari jag tillbringade på Vi-skogsprojektet i Mwanza i Tanzania. Där fick jag möjlighet att prata med både bönder och anställda på projektet och även lyssna och delta i deras aktiviteter. Övriga fakta är hämtade från skrifter utgivna av Vi-skogen samt från källor på Internet. Vissa delar i materialet, då främst i diskussionen, är som nämnts ovan självupplevda och de beskrivningar som gjorts utifrån detta bör därför betraktas som författarens egna tolkningar av händelserna.

RESULTAT

Vi-skogens utveckling från start till idag

Vi-skogen är idag ett stort och väletablerat projekt och ett av Sidas flaggskepp. Allt började 1982 då Sten Lundgren, chefredaktör på tidningen Vi 1970-78 och senare medarbetare, var på reportageresa till Kenya. Där besökte han West Pokot i nordvästra delen av landet varvid han såg och blev mycket engagerad i de stora problemen med jorderosion som fanns i området. Väl hemma i Sverige igen skrev han ett reportage för tidningen där han bland annat uttalade: ”Dränk ingen i blommor, ge en skog istället.” Artikeln gav ett stort gensvar hos läsarna och idén föddes att starta en insamling för trädplantering. 1983 startade så insamlingen som ursprungligen inte var tänkt att leda till något eget projekt utan pengarna skulle slussas vidare till lokala organisationer som jobbade med att stoppa ökenspridningen. För sju kronor kunde man köpa ett träd till Vi-skogen och redan under första året fick man in nära två miljoner kronor, en summa som översteg alla förväntningar. Pengarna slussades vidare till projektet ”Faith homes of Kenya” som delvis arbetade med trädplantering i West Pokot i form av plantskolor som delade ut plantor till bönder i området.

Sten fortsatte att varje vecka skriva artiklar i tidningen om hur arbetet framskred och intresset kvarstod alltså hos läsarna. Projektet i Kenya klarade dock inte att hålla jämna steg med pengarna som rullade in utan tidningen skickade då ner en volontär, Gert Nyberg, som stöd. Detta var första steget till ett framtida ansvar för hela projektet. Gert började samarbeta med en ung kenyansk eldsjäl och de tillsammans ökade antalet plantskolor och startade skogsplanteringar. Kunskaperna var dock begränsade och man ville mer än vad man kunde åstadkomma. En egen första utvärdering av projektet 1985 visade på blandade resultat; förvisso fanns grönskande plantskolor och påbörjade planteringar men ledningen fungerade inte och kontakten med lokalbefolkningen var dålig. Då tillsattes KF:s styrelsemedlem Tor Nyberg (far till volontären Gert ovan) som projektansvarig för Vi-skogen. Vi-tidningen hade insett att projektet började bli för stort att hålla i själva och att ansvaret behövde fördelas. Man kände också att det var dags för en oberoende utvärdering av verksamheten. Denna genomfördes av Erland Hofsten som hade anknytningar in i Domänverket, Sida och Lantbruksuniversitetet och hade stora kunskaper om byskogsbruk. Resultaten var blandade, kritiken riktades bland annat mot att projektet inte var tillräckligt förankrat hos lokalbefolkningen och att valet av organisationen ”Faith homes of Kenya” inte varit lämpligt. Samarbetet med ”Faith homes of Kenya” hade sedan tidigare avslutats och man hade istället inlett ett samarbete med KNFU, en kenyansk bondefacklig organisation som Kooperation utan gränser arbetade med och rekommenderade.

Utvärderingen innebar en nystart i projektet och man flyttade nu huvudfokus från West Pokot till ett nytt område söderut vid namn Trans Nzoia. Här började man i tio olika byar bygga upp plantskolor. Lokalbefolkningen bildade lokala kommittéer som var engagerade i planeringen och genomförandet av arbetet. Många möten genomfördes också för att för befolkningen förklara nyttan med trädplantering. Grundstommen för det ursprungliga Vi-skogen med trädplantering började nu ta form. Året 1986 hade projektet samlat in nära tio miljoner kronor, man hade 160 anställda och de nu femton plantskolorna producerade totalt ca 1,5 miljoner trädplantor som skänktes till närliggande bönder och planteringar som man själva drev på utsatta områden. Projektet fortsatte under åren att utökas, fler plantskolor öppnades och fokus lades även på rådgivning till de bönder som hämtade ut trädplantor till sina gårdar. Förändringar i organisationsstrukturen genomfördes också, samarbetet med KNFU avslutades och man registrerade den självständiga organisationen ”The Vi Tree Planting Project” i Kenya. Projektet blev en frivilligorganisation, NGO (Non Governmental Organisation)

som självständigt utan koppling till staten får ta ansvar för pengar och andra resurser och har handlingsfrihet att samarbeta lokalt med de man tycker är mest lämpade. Det avslutade samarbetet med KNFU berodde på att de blev en ineffektiv mellanhand som till stor del ville ta över verksamheten. Även i Sverige skedde förändringar då "Stiftelsen Vi planterar träd" bildades 1987. Vi-skogen hade tidigare varit en avdelning inom tidningen Vi men var nu fristående. Dock var den nära anknytningen till tidningen kvar. I början av 1990-talet hade Vi-skogen växt sig så stort och gett sådana resultat att man kände att uppbyggnadsfasen av projektet nu var över. Antalet plantskolor hade nu växt till ett 40-tal och man hade under de år projektet drivits delat ut uppåt 18 miljoner träd som planterats av ca 50 000 bönder med lyckat resultat. Även planteringarna på den erosionsdrabbade jorden i West Pokot hade blivit lyckad. Skogar hade börjat växa upp, det gick bättre att föda upp boskap och människor fick en bättre ekonomi på grund av ökade inkomster. Det var dags för Vi-skogen att dra vidare till nya områden och låta lokalbefolkningen som var väl insatta i arbetet själva fortsätta det gynnsamma arbetet.

År 1991 åkte projektledningen ut på en resa runt Victoriasjön för att hitta nya områden och det blev inte svårt. På många ställen var behovet stort, men valet föll till slut på Masaka i södra Uganda där projektet startades 1992 efter kontakter med myndigheter och lokalbefolkning. Det var även under denna resa som Tor Nyberg kom upp med den målsättning som stiftelsen länge skulle ha gällande, d.v.s. "Ett grönt bälte runt Victoriasjön." Två år senare, 1994, var det sedan dags för nästa projektplats och land, den här gången den lilla staden Musoma i Tanzania. Senare startades även projekt i Mwanza, Tanzania (1999), Kisumu, Kenya (2002), Kigali, Rwanda (2004) och i Kagera, Tanzania (2005). Det finns således idag sju systerprojekt i fyra olika länder. Verksamheten växte under 1990-talet och viktiga förändringar i projektets verksamhet började göras. Den kunskap som nu fanns inom projektet måste tillvaratas och spridas effektivare till både bönder och personal för att nå bättre resultat och ge en viktig grundkunskap hos bönderna. Även om många planteringar gav bra resultat fanns det fortfarande en brist på information och många träd planterades fel. Man började därför avveckla plantskolorna och de informatörer som arbetat där blev rådgivare som flyttade ut i byarna och arbetade tätt med bönderna på plats. Informatörerna var såväl kvinnor som män. Vi-skogens inriktning blev således på utbildning och rådgivning istället för utdelning av plantor. Träden drevs upp från frön som bönderna antingen fick från Vi-skogen eller samlade ihop själva. Nu introducerades också agroforestry, en samverkan mellan odling av grödor, trädplantering och boskapsskötsel. Detta gav både bättre jordar och ökade skördar och blev en viktig grundsten i dagens arbete i Vi-skogen.

Vi-skogen hade hittills drivits till övervägande del med hjälp av de pengar som kom från givare samt visst bidrag från Sida sedan 1986. I slutet av 1990-talet ansökte man om mer bidrag för att kunna utvidga projektet mer. Detta beviljades efter att Sida år 2000 gjort en utförlig utvärdering av projektet för att se om det verkade långsiktigt gynnsamt. Vi-skogen fick år 2000 in ca 8 miljoner från bidragsgivare och 15 miljoner från Sida. Bidrag kom också från biståndsorganisationer i Norge och den norska kooperationen. Som framgår av ovan fick Vi-skogen ett mycket gott betyg i utvärderingen. En sammanfattande slutsats av utvärderingen var att: "Under sina 17 år har Vi-skogen utvecklats från ett mindre, idealistiskt trädplanteringsprogram till ett omfattande, professionellt lett agroforestry-program". Projektet ansågs mycket kostnadseffektivt, man räknade ut att kostnaden per år och hushåll som nåtts av programmet var ca 25 dollar. "Detta gav bondefamiljen:

- Frön till träd och ibland för grönsaker
- Brännved
- Foder för djuren

- Fukt för egen konsumtion eller försäljning
- Fisk från fiskdammar – till det egna hushållet eller till försäljning
- Byggnadsmaterial

Det ger även på sikt för bonden:

- En stadig tillgång till trädfön
- Byggnadsmaterial för egen del och för försäljning
- Förbättrad produktion av jordbruksprodukter eftersom jordens bördighet och förmåga att behålla vatten ökar”
- Läkemedel och bekämpningsmedel från t.ex. Neemträdet”

En summa av 25 dollar i handen hos bonden hade enbart räckt till en säck konstgödsel om året. Projektet var således mycket kostnadseffektivt och Sida bestämde sig för att innesluta Vi-skogen i sin långsiktiga satsning på området kring Victoriasjön. År 2007 bidrog Sida med knappt 43 miljoner kronor och insamlingarna (bl.a. genom bidrag, bistånd på köpet och Vi-skogskort) gav ca 27 miljoner kronor. Projektet har i dagsläget 700 anställda där hälften är kvinnor och hälften män (en av Vi-skogens viktiga målsättningar). Samtliga anställda i projektet är inhemska förutom regioncheferna på respektive systerprojekt som är nordiska. Projektet når ut till 240 000 hushåll eller med andra ord cirka 1 200 000 människor. Sedan 2003 är även Vi-skogen i nära samarbete med Kooperation Utan Gränser och en regional organisation SCC-Vi Agroforestry (Swedish Cooperative Centre) bildades nere i Östafrika detta år, men båda arbetar också mycket självständigt. Denna utveckling kom av det gemensamma ursprunget ur den svenska kooperativa rörelsen och den gemensamma målgruppen hos fattiga bönder. Organisationerna kan dra nytta av varandras samarbete.

Hur arbetar Vi-skogen idag?

Även om projektet har varit mycket framgångsrikt under de 25 år som det varit igång finns mycket kvar att göra i områdena runt Victoriasjön. Man kämpar nu även mot tiden och de klimatförändringar som håller på att ske i världen. Studier talar för att Afrika kommer att drabbas av de största effekterna och då främst det fattiga folket på landsbygden. Det största miljöproblemet idag runt sjön är utarmningen av jorden. Erosionen förstör bl.a. genom att minska bördigheten och leder till en minskning av skogarna vilket i sin tur ger sämre resultat på odlingar, sämre ekonomi för bönderna, dålig tillgång till bra mark och en påverkan på vattenflöden då markens möjlighet att behålla vattnet blir sämre. Arealen skog minskar alltjämt. Bara under de senaste decennierna har man runt sjön sett en minskning med en fjärdedel. Det gör stora skillnader för de över 30 miljoner människor som bor där. För att få ett perspektiv på arealen skog kan nämnas att Kenya har mindre än 3 procent skogtäckt yta medan Sverige har 67 procent. Viktiga anledningar till detta är det stora behovet av jordbruksmarker då 90 % av områdets människor lever på jordbruk och behovet blir bara större vartefter befolkningen ökar. Ett följdproblem av detta som Vi-skogen arbetar med är bristen på bränsle eftersom den främsta energikällan i Östafrika är ved och träkol. Över 90 procent av landsbygdsborna använder ved för matlagning och ca 80 procent av stadsborna använder träkol. Tillgång till elektricitet är mycket begränsad och kan enbart nyttjas av fem procent. Detta leder till ett mycket stort tryck på trädresurserna och ger även upphov till miljöpåverkan genom koldioxidutsläpp och vid framställning av träkol. Vi-skogen arbetar för utbredd användning av energibesparande spisar och hållbar produktion av träkol. I framtiden vill man även utveckla nya tekniker såsom vind- och solkraft.

En utgångspunkt i Vi-skogens arbete är att från grunden arbeta steg för steg från gräsrotsnivå i nära kontakt med lokalbefolkning, myndigheter och lokala ledare. Detta för att få känslan av ett gemensamt ansvar för projektets utvecklande i området. Man arbetar också utifrån att man ska utgå från de kunskaper som redan finns i området och fylla de luckor som finns. Detta för att engagera bönderna och inte verka som ett bestämmande organ som kommer in och ska styra och ställa med nya idéer och helt enkelt för att ta vara på de värdefulla kunskaper som finns. Det leder bara till konflikt och att människorna då känner att deras traditioner, arbetssätt och gamla kunskaper inte är något värda och engagemanget för projektet liksom självkänslan blir då i många fall låg. Innan Vi-skogen startar ett arbete i en by gör man en noggrann kartläggning av byn, dess odlingshistoria, åldersfördelning, hälsostatus, vilka övriga problem som finns, vad man är bra på och så vidare. Det ger en stabil grund att stå på när arbetet ska planeras.

Vad Vi-skogen arbetar med och mot idag speglas bra av deras vision och mål. Vi-skogens vision är: ”En hållbar miljö som erbjuder bondefamiljer goda levnadsförhållanden” och dess uppdrag: ”Att genom agroforestry-metoder och företagsutveckling bidra till ekonomisk tillväxt och fattigdomsminskning”.

Vi-skogen skriver själva att de har utgångspunkten att de i de områden där de arbetar tillsammans med småbrukare och boskapsskötare ska åstadkomma och bibehålla en ekologisk balans även vid högre produktion. För att nå det målet arbetar de enligt två huvudlinjer:

- Information och utbildning om sådd och plantering av träd och trädbruk med agroforestry-metoder.
- Landrehabilitering i erosionshotade, torra områden genom beteskontroll, terrassering och trädodling.

Vi-skogen har som princip att arbeta intensivt i ett område under två-tre år då byborna ska få den kunskap de själva behöver för att gå vidare. Påföljande två-tre år finns Vi-skogen tillgänglig i området så att byborna kan få ytterligare rådgivning och stöd om det behövs, men man tar inte en lika aktiv roll. Därefter är tanken att Vi-skogen ska dra sig ur och lokalbefolkningen driva det vidare på egen hand, men självklart finns man alltid där om det skulle finnas behov.

Agroforestry

Som tidigare nämnts övergick Vi-skogen från att ha drivit upp trädplantor i plantskolor som delades ut till bönderna till att istället dela ut frön och/eller uppmana bönder att själva samla ihop sina frön. Fröna i kombination med rådgivning om plantering och agroforestry påverkade resultatet på skördarna mycket. Stora mängder fröer går åt årligen i projekten (t.ex. i Kitale, Kenya 8-10 ton per år). Inköpen av frön sker till stor del från kvinnogrupper som efter beställning på specifika trädfröer från lokala projekt på eget initiativ samlar in fröer som säljs. Det finns kvinnogrupper som på detta sätt kunnat förbättra sin ekonomi avsevärt. Vi-skogen köper också in frön från statliga fröcentraler och i undantagsfall från utländska fröfirmor. Målsättningen är dock att enbart använda sig av inhemska träd.

Agroforestry är ett system för jordbruk där man kombinerar plantering av träd med grödor och/eller djurskötsel inom samma markområde. Fördelarna är bl.a. ökad produktion av grödor och inkomst för bönderna. Bättre skördar ger ökad tillgång till mat för familjen och då förhoppningsvis en bättre

kost även i torra områden där svält är vanligt. Den förbättrade kosten är även en viktig byggsten i strävandet mot bättre hälsa och en möjlighet till bättre motståndskraft mot t.ex. hiv/aids. Träden stabiliserar jordarna genom att binda kväve från luften, hjälpa näringsämnenas kretslopp och förbättra bördigheten i jorden. De tar också upp koldioxid från luften och bidrar därmed till mindre växthusgaser, håller kvar vattnet i jorden och bevarar avrinningsområden samt ger närhet till ved som kvinnorna tidigare kunde ha blivit tvungna att gå flera mil för att hämta. Kombinationen med djurhållning är gynnsam för grödorna då djurens dynga kan användas som gödsel, djuren kan hålla landet öppet. Köttet kan även användas som kost till familjen eller ge inkomst på marknaden. Agroforestry fungerar bra på alltifrån stora gårdar till små trädgårdsodlingar vilket gör att tekniken är mycket användbar för Vi-skogens bönder.

Kvinnor och barn i centrum

I projektet läggs stort fokus på att hjälpa kvinnor och barn genom trädplantering. Det är kvinnorna som dagligen berörs av tillgången på mat och ved. Kvinnan ansvarar traditionellt för matproduktion och matlagning, hönsuppfödning, försäljning på lokala marknaden och för den ved som behövs i hushållet medan mannen ansvarar för boskapen och träden. Det är således kvinnan som ser till att familjens hälsa bibehålls. Besluten i familjen står dock mannen för då det gäller investeringar och förändringar. Det är därför viktigt att även involvera männen i projektet, båda parter behöver bli delaktiga och ta gemensamt ansvar. Engagemanget är dock oftast större hos kvinnorna som ser de dagliga behoven och i större mån är villiga att pröva sig fram, testa nya metoder och samarbeta med grannarna. Männen vill se snabba resultat och ser inte lika konkret som kvinnan vikten av förändringarna. Hushåll som leds av ensamstående kvinnor är ofta de som först anammar trädplantering och agroforestry. Kvinnorna längtar efter en frodig grönsaksodling, välmående hönor som kan ge ägg och kött, frukt som håller barn och familj friska och majs som ger en grundtrygghet. Att plantera träd i närheten av bostaden är viktigt av flera olika anledningar; Miljön runt hyddor och hus, där främst kvinnor och barn lever sina liv, förbättras genom trädodlingen, marken skuggas och regnen dämpas. En annan stor viktig anledning är närheten till ved för kvinnorna. Det är vanligt att kvinnor går flera mil om dagen för att hämta ved vilket självklart är slitande och framförallt tar en stor del av deras tid. Ved i närheten gör att vatten kan kokas och att mat kan lagas mer än en gång om dagen vilket har stor betydelse för familjens och främst barnens hälsa. Vi-skogens kunskapsspridning genom rådgivning till kvinnorna ger förutom bättre resultat även kvinnan en starkare position i familjen och de slipper vara lika beroende av utomstående och av män och har mer kraft att fatta egna beslut.

Mer framgångsrika odlingar såväl av träd som av grödor ger förhoppningsvis en bättre ekonomi för familjen då ved, grönsaker och frukt kan säljas på marknaden. Många gånger används denna inkomst till barnens skolgång och ger dem möjlighet att lära sig läsa och skriva. För att nå barn satsar Vi-skogen också på information genom skolverksamheten. Information ges om miljöfrågor, agroforestry och nutrition och kunskaperna omsätts i handling genom att skolorna förses med fröer som barnen får vara med att plantera på skolområdet. Överblivna fröer kan barnen tillsammans med sin kunskap ta hem till föräldrarna. Barn är effektiva informationsspridare och inte minst de är vår framtid!

Spar- och lånegrupper

Vi-skogen tillsammans med Kooperation utan gränser arbetar för att stärka jämställdheten mellan könen och ge även kvinnor möjlighet till inkomst och därmed ge dem möjlighet till att investera till sin gård, projekt eller dylikt. Detta görs genom spar- och lånegrupper som fungerar som en typ av mikrolån. Modellen är en påbyggnad på bybors traditionella system för sparande. Under vårt besök i Mwanzaregionen fick vi möjlighet att besöka flera mikrolånsgrupper och se hur systemet fungerade. Kvinnor och män samordnar sig i grupper om ca 20-30 personer som ses varje vecka för att köpa andelar i den gemensamma kassan, låna pengar och utbyta erfarenheter och idéer. I grupperna finns ofta en ”styrelse” i form av ordförande och vice ordförande. På mötena köper deltagarna andelar för i de här fallen 500 TSh (ca 3 sek). Varje person får vid varje möte köpa högst tre andelar. Alla inköp förs upp i kassaböcker separat för varje medlem. Pengarna man får in förvaras i ett gemensamt kassaskrin som har tre olika lås. De tre olika nycklarna förvaras hos tre olika personer i gruppen för att det ska bli svårt att stjäla. Utifrån hur många andelar man köpt får man efter en tid ta lån. Detta betalas sedan successivt tillbaka med 10 % ränta där räntan går till den gemensamma ”bankkapitalet”. Räntefria lån kan göras till medlemmar då de råkar ut för problem såsom sjukdom, dödsfall eller har utlägg för en familjehögtid. Lån tas ofta till inköp av djur, frön och annat till gården, till skolavgifter eller projekt som medlemmarna vill starta. Grupperna ger förutom ekonomiska möjligheter även ett forum för utbyte av idéer och erfarenheter eller ett forum för gemensamma projekt. Många gånger sparar grupperna till ett gemensamt investeringsprojekt såsom en av de grupper vi mötte som satsat på bl.a. en stor papayaodling. Människorna i grupperna vittnade om att dessa sammankomster gett dem såväl ekonomiska möjligheter som inspiration och energi till att förändra sina liv!

Vi-skogen har som sagts tidigare ett helhetsperspektiv på allt de gör och insatserna och inriktningarna är fler än de jag nämnt ovan. Förutom dessa kan nämnas jämställdhet, hiv/aids och rätten till bostad.

Vi-skogen i framtiden

Vi-skogen har stora ambitioner för framtiden. Det finns mycket kvar att göra för folket i Östafrika och man har viljan, idéerna och de ekonomiska förutsättningarna att göra det. Pengarna fortsätter att rulla in i Sverige och organisationen har stora utmaningar framför sig med det ökade miljöhotet och kampen mot fattigdomen. Det märks i Vi-skogens strategi för perioden 2008-2011.

Vi-skogens planer för kommande period delas upp i åtta prioriterade områden vilka är:

- *Fattigdomsminskning genom uthållig produktion och ekonomisk tillväxt*
Vi-skogen ska fortsätta att sprida kunskap om hållbar jordbruksproduktion genom agroforestry och trädplantering. Man ska även arbeta för att bönderna och deras organisationer får ökad förmåga att marknadsföra sina produkter vilket förhoppningsvis kan stödja deras ekonomi.
- *Miljöarbete och klimatförändringarna*
Vi-skogen ska fortsätta jobba aktivt med miljöskyddande åtgärder såsom en uthållig jordbruksproduktion och medvetenhet om ekosystemtjänster.

- *Organisationsutveckling och det civila samhället*
Vi-skogen stödjer bildandet av olika typer av bondeorganisationer som ska drivas med demokratiska metoder och strukturer med ansvar inför sina medlemmar. Det stärker det civila samhället och bygger upp kapacitet på lokal nivå.
- *Finansiella tjänster*
Fortsatt arbete med spar- och lånegrupper för att ge möjlighet till utveckling och ge fattiga kvinnor och män en chans att utveckla sina verksamheter och öka sina inkomster.
- *Jämställdhet för att minska fattigdom och orättvisor*
Vi-skogen ska arbeta för en ökad jämställdhet genom att på lokal nivå öka produktionen av näringsriktig mat, energibesparande metoder och ökad produktion av brännved. Man ska även arbeta aktivt med att ändra attityder och normer och få in kvinnor i beslutspositioner.
- *Arbete med unga*
Vi-skogen ska motivera unga att engagera sig i programaktiviteter som i längden kan gynna dem, t.ex. ungdomsgrupper som bedriver jordbruk för att få inkomster och gynna miljön. Man planerar också ett fortsatt nära samarbete med skolor.
- *Arbete mot hiv och aids*
Vi-skogen ska arbeta för att öka kunskaperna om hiv/aids för att förhindra spridning samt att arbeta för att mildra effekterna av aids t.ex. genom bättre kunskap om god nutrition.
- *Opinionsbildning, nätverksarbete och mänskliga rättigheter*
Vi-skogen hjälper och uppmanar småbrukare att organisera sig, höja sin röst mot lokala myndigheter, regeringar och regionala institutioner och få ökad kunskap om och styrka att försvara sina intressen.

DISKUSSION

Vi-skogen firar i år 25-årsjubileum som jag tidigare nämnt och mycket har hänt under alla år som projektet varit aktivt. Många lärdomar har tagits och jag tycker att det verkar som att de lärt sig av sina misstag. En intressant iakttagelse från våra besök hos bönderna i Tanzania är likheten med lantbruket i Sverige på tidigt 1900-tal. Gårdarna var då mycket mindre med färre antal djur, det var inte lika mycket av en industri som det är idag i Sverige utan det mesta gick åt till att bara sörja för familjen på gården och till viss del säljas för små inkomster. Allt arbete skedde för hand såväl sådd och skörd som mjölkning av korna. Det största arbetet utfördes av kvinnorna på gården, men det var männen som stod för besluten. Tänkandet var också mera kortsiktigt jämfört med dagens jordbruk då upplägget av årets planteringar planeras lång tid i förväg. Till stor del överensstämmer detta med vad vi såg i Tanzania idag! Även om vi har mycket kunskaper som de kan lära från oss om effektivisering och gynnsamma jordbruk så går det inte att nog understryka att vi har mycket att lära från dem. De sitter på mycket grundkunskaper som tyvärr lätt tappas bort i det moderna jordbruket här hemma. Enkla lösningar för bevarande av vatten och grödor och träd som tyder på goda respektive dåliga förhållanden i jord och luft och vilka åtgärder som kan tas utifrån det är några exempel. Att vi alla har något att lära av varandra är lika viktigt för oss i västvärlden att inse och förstå som för folket i U-länderna. Flera gånger möttes jag av människor i Tanzania som hade en övertro på vad vi västlänningar hade för kunskaper och trodde att vi kunde lösa allt. Det gav mig en otäck känsla av vilken sned bild de har och vad de nedvärderar sina egna kunskaper. Att stärka dessa människors självkänsla och tro på sin egen förmåga är en fråga som måste prioriteras!

En viktig del i Vi-skogens arbete är det helhetsperspektiv som de tar när de arbetar. Att från grunden ta vara på människors erfarenheter och kunskaper och arbeta utifrån det samt att även från början kartlägga vilka problem som finns i byn, inte bara rent odlingsmässigt utan även vad gäller hälsoperspektiv, jämställdhet och miljö m.m. Jag tror att den här metoden i kombination med det faktum att man enbart har inhemsk personal anställd verksam ute i byarna ger viktiga förutsättningar för att få lokalbefolkningens engagemang och intresse. Om rådgivarna som kommer ut i byarna var vita och kom med färdigsydda lösningar enbart utifrån deras perspektiv skulle det antagligen mötas med avighet och en känsla hos bönderna att de är underlägsna och att deras kunskap inte är mycket värd. I en sådan situation får man ingen inspiration eller kraft att ta tag i något! Utifrån mina erfarenheter är det här något som fungerar bra. Bönderna ser med respekt på de rådgivare de träffar, men de är samtidigt på ett gemensamt plan där bönderna vågar dryfta de frågor och funderingar de har. Nämnas bör dock att jag träffat ett fåtal av alla dessa tusentals bönder som nås av organisationen, men förutsättningarna som arbetssättet skapar gör att jag tror att det oftast fungerar.

En annan viktig koppling till det nödvändiga att bygga på böndernas självkänsla fick vi även berättat för oss av regionchefen för Mwanzaprojektet. Ett grundläggande problem som man har i projektet är att få bönderna att inse att det faktiskt är ett yrke att vara bonde. Att bruka sin mark ses bara som en nödvändighet och ingår i de dagliga sysslorna. Ett yrke får man om man flyttar in till staden och blir anställd i någon butik eller dylikt eller om man studerar till något och sedan arbetar med det. Det här skapar ett problem såtillvida att bönderna inte ger sig själva och sitt arbete den status och betydelse som det borde ha samt att de har dålig kunskap om sina rättigheter och i många fall inte inser att de har rättigheter. Det gör också att de inte är villiga att satsa på sitt jordbruk för att de ofta inte ser på det som någon framtid och det leder inte sällan till väldigt kortsiktigt tänkande som förvisso ger mat för dagen, men inga större inkomster till familjen eller någon möjlighet att försörja sig på. Hon berättade att Vi-skogen arbetar mycket med att informera bönderna om

rättigheter och försöka stärka bönderna själva. Det är en nödvändig grund för att de överhuvudtaget ska vilja satsa och vara med i projektet. Att bara bli medveten om att de har rätt till den mark de brukar. Det är inte bara för staten att komma in och kräva tillbaka den hursomhelst, men det är många bönder som inte är medvetna om det utan släpper bara utan att försöka kämpa emot. Människor behöver få veta sitt värde och vikten i det de gör. Det gäller såväl i det arbete som de gör och i deras personliga liv för att vilja och orka kämpa vidare. Det är en stor uppgift för Vi-skogen att handskas med, men så viktig.

Det är ofta som nämndes tidigare kvinnorna som ansluter sig till projektet snabbast, är villiga att pröva nya idéer och arbetssätt. Vad beror detta på? En teori är att kvinnan i större utsträckning ser de fördelar för familjen som ett gynnsammare jordbruk skulle ge eftersom det är hon som i första hand ser till att familjen får den mat och näring som de behöver. Hon inser vilka vinster ökad tillgång på mat och närhet till ved skulle ge och är därför lättare villig att bryta tidigare mönster och kanske invanda traditioner i hur och vad man odlar. En stark kvinna vi mötte bodde med sin man och sina barn i ett litet hus på landet. Hon hade satsat på agroforestry-metoden och hade sedan 1 ½ år en prunkande odling av både träd av olika slag och grödor samt även djurhållning. Det hade ökat hennes inkomst väsentligt från de 0 TSh som hon tidigare tjänade per år. Hennes mål var att inom ytterligare något år komma upp till en inkomst på ca 1,3 miljoner TSh (ca 7000 sek) per år. Den ökade inkomsten leder bl.a. till en bättre hälsa hos familjen och möjlighet till inköp av djur. Hennes man hade ett annat arbete och deltog inte till så stor del i odlingarna. Det var också hon som tagit initiativet till att engagera sig i detta och hon visade stolt upp ett papper där hon nedtecknat all mål hon hade med projektet där huvudmålet var att hon och hennes familj skulle få leva ett gott och hälsosamt liv! Hon var verkligen en förebild för andra både kvinnor och män att ta efter och gav ett strakt intryck hos mig. Förhoppningsvis kan hon sprida denna entusiasm vidare.

Då vi mötte henne kom dock en annan svårighet i dager att det är så svårt att engagera grannar runt omkring en bonde trots att odlingarna kanske lyckats väldigt bra som i det här fallet. Man kan undra varför inte de vill ta efter när de ser skillnaden på hur frodiga respektive odlingar är och de ser kvinnan gå till marknaden och sälja ägg, frukt och grönsaker som ger inkomst till familjen och ger dem möjlighet till ett bättre leverne. De grannar som bodde runt henne hade torra land med främst kassawa-plantor som har odlats traditionellt sedan länge i Östafrika. Dessa plantor har med tidens lopp utarmat jorden och ger ingen varierad kost. Det verkar dock i det här fallet, och även som Vi-skogsanställda vittnar om på andra håll, att traditionerna är så starka i hur man alltid har gjort och vad man odlat så det är svårt att bryta mönster och pröva på något nytt även om vinsterna är större. För oss västerlänningar är den här logiken svår att förstå varför man inte satsar på det som ger mer då vi här i väst har kommit in i ett mer vinsttänkande och till stor del lagt bort våra traditioner, men i Östafrika utgör det en verklig utmaning för de anställda att marknadsföra nya tankar. Information utåt är en viktig del i det här arbetet, dels från rådgivarna, men kanske främst från bonden själv som kan visa på skillnaderna och sprida kunskap och positivitet om arbetet. För så fungerar väl alla människor att vi litar mest på de personer vi har runt oss. Så är också Vi-skogens tanke att människor som är engagerade i projektet förhoppningsvis blir projektets ambassadörer utåt.

Nutrition, d.v.s. vikten av att äta en varierad och bra kost för att bibehålla en bra hälsa är som nämnts ett av de områden som Vi-skogen arbetar med. Svårigheterna där är i första hand att bryta de mönster i kost som folk i generationer har haft och att få människorna att förstå hur stor effekt en varierad kost kan ha på deras leverne. Det finns också ytterligare en konflikt som uppstår när bonden väl har börjat få resultat på sina odlingar och utifrån det har möjlighet att påverka kosthållningen. Frågan är då vilket som väger starkast, pengar eller bättre mat till familjen. I många fall väger viljan att tjäna pengar över och man tar alla de grödor, kött och ägg som man skulle ha

kunnat delge till familjen och säljer på marknaden istället och familjen fortsätter att äta den kost som man alltid gjort. Denna handling är fullt förståelig då pengar i handen är mer konkret än en ökad hälsa och det ger i samhället mer respekt att kunna visa upp att man är förmögen. Det ger också en känsla av frihet som hägrar, möjligheten att kunna köpa in saker till gården och betala skolavgifter och annat. I ärlighetens namn är människan i grunden i alla kulturer en girig varelse och en sådan handling är därför naturlig. Hälsan är som sagt svår att ta på och kommer då i andra hand. Den är ett offer för det kortsiktiga tänkandet som är genomgående i de flesta områden och branscher i Tanzania. Visst ger försäljningen pengar i handen och möjlighet till inköp, men en bättre hälsa ger i det långa loppet en ökad arbetsförmåga, längre liv med högre livskvalitet och mer ork till sociala kontakter. Det gäller att kunna se ur ett långsiktigt perspektiv att visst det genererar lite mindre pengar per dag eftersom en liten del av maten behålls i familjen, men samtidigt ger det i längden så mycket mer eftersom man antagligen sparar in på sjukvård, om man har möjlighet till det, och man har mer kraft att arbeta vilket i sin tur kan ge bättre skördar som ger mer pengar som kommer att motsvara det man ursprungligen fick in, om inte mer. Viktigt att påpeka för bönderna är att det inte är antingen eller, man kan både ha en bra ekonomi och en bra hälsa samtidigt. Kan man få in det långsiktiga tänkandet på fler håll i Tanzania tror jag att mycket är vunnet!

En brist i detta arbete som måste lyftas upp är att den information som använts i stort sett bara varit utgivna av Vi-skogen själva. Självklart kan detta ge en risk för försköning och undanhållande av problem inom projektet. Det har varit svårt att hitta andra källor att hämta information från. Tiden vid skrivandet av arbetet har också varit knapp och det har inte funnits möjlighet till djupare research efter andra källor. Trots detta tror jag att den bild som visas fram i projektets skrifter och på nätet är förhållandevis rättvisande då jag inte under mina besök i Mwanza eller samtal med folk på plats sett något direkt som talar emot det. Dock vill jag ändå lägga in en viss reservation att så kan vara fallet.

Till sist måste jag ändå understryka att jag tycker att Vi-skogen verkar vara ett mycket bra projekt som jag mer än gärna stödjer. Jag har sett de skillnader som det kan göra för människor och tycker att de tankar och arbetssätt som de har är väl genomtänkta. Personalen jobbar målinriktat och har stora kunskaper i det de gör. Att arbeta utifrån gräsrotsnivå och inte komma som något överhuvud från väst och försöka införa vad vi tycker är rätt och fel tror jag är den rätta och enda vägen att gå! Sen att det finns brister och områden som Vi-skogen måste jobba mer på det är självklart men vilken organisation har inte det? Det viktiga är att man inte skuffar undan problemen utan plockar upp dem i ljuset och lär sig något av dem. Det är nyckeln till framgång!

KÄLLFÖRTECKNING

- <http://www.viskogen.se> 2008-04-18 – 2008-05-16
- <http://www.sccportal.org> 2008-04-18 – 2008-05-16
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Agroforestry> 2008-05-12
- Vi planterar framtiden – Vi-skogens strategi för 2008-2011,
- Bland träden växer rikare liv – Vi-skogen 25 år
- Samtal med Vi-skogens regionchef i Mwanza, Linn Gjellesvik Andresen
- Samtal med bönder i Kisesaområdet, Mwanza
- Samtal med rådgivare och bönder på ön Ukerewe i Victoriasjön
- Verksamhetsberättelse 2007, Vi-skogen